

İstanbul Tarihi Kent Merkezinde Kentsel Dönüşüm: Mekânsal Müdahaleye 'İçerden Bakış' ya da Mekânsal Toplumsalla Birlikte Düşünmek¹

Bülent Şen²

Yrd. Doç. Dr.
Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
E-posta: bulentime@gmail.com

Özet: Türkiye'de tarihsel kent merkezleri fiziksel-mekânsal özellikleri açısından yıpranmış bina ve düşük nitelikli çevre kalitesi yanında yoğun göçün kente taşıdığı göçmen yoksul nüfus nedeniyle çöküntü mahallesi karakteri giderek belirginlik kazanan kent bölgeleri haline gelmiştir. Bu bölgeler Türkiye'nin pek çok yerinde kamu otoritelerince yürütülen ve sayıları giderek artan kentsel dönüşüm uygulamalarına konu olmaktadır. Bu etki ve dönüşümlerin sonuçlarının en belirgin olarak gözlenebileceği yerlerin başında Eminönü-Süleymaniye Bölgesi gelmektedir. Bu çalışmada İstanbul'un tarihi kalbi durumundaki Eminönü-Süleymaniye örneği üzerinden kentsel dönüşüm tarzı mekansal müdahalelerde önemsiz/ikincil bırakılan sosyal boyuta odaklanılmıştır. Mekanın toplumsallığından hareketle yoksul grupların yoğunlaştığı bir alanda yürütülen Süleymaniye Kentsel Dönüşüm Projesi uygulamasının sonuçları yerel ikametçilerin perspektifinden yorumlanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İstanbul, kentsel dönüşüm, çöküntü alanları, kent merkezi, göç

Urban Regeneration in the Historical City Center of İstanbul: An Inside Look at Spatial Intervention or Considering Spatial with Social

Abstract: In Turkey, historical city centers have become the urban areas with their deprived area characteristics because of derelict housing and rundown environment and because of excessive migration and poor immigrant population. These areas have been subject to increasing urban renewal projects by government authorities throughout Turkey. Eminönü-Süleymaniye District tops the list of the places where these effects and transformations can be observed clearly. This study focuses on the social dimension which is often sidestepped in spatial interventions like urban renewal projects using Eminönü-Süleymaniye, the historical core of İstanbul. It also attempts to

¹ Bu çalışmada halen devam etmekte olan TÜBİTAK 111K145 numaralı projenin ampirik veri, gözlem ve fotoğraflarından yararlanılmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, bulentime@gmail.com.

evaluate the impact of Süleymaniye Urban Renewal Project on the residents who are mainly poor and vulnerable groups on the base of the sociality of the location and the views of the local residents.

Keywords: *İstanbul, urban renewal, deprived areas, inner city, migration*

Giriş

Günümüz Türkiye'sinde, çok boyutlu mekân olma özelliğine sahip tarihi kent merkezleri, fiziksel-mekânsal özellikleri açısından yıpranmış bina ve düşük nitelikli çevre kalitesi, mekânsal ayrışma karakterinin yanında kentsel hizmetlerin yetersizliği ve kentle bütünleşememe sorunlarını da derin biçimde yaşayan kent bölgeleri haline gelmişlerdir. Bu bölgelerin, sosyal dokuları ve nüfus kompozisyonlarında da büyük değişimler yaşadıkları görülmektedir. Özellikle kentli yerleşik üst-orta sınıf ailelerin terk ettiği/boşalttığı iç kent alanları, yoksul-göçmen nüfusun yoğunlaştığı mekanlar haline gelmiştir. Aile ve konut ikamet alanlarının işyerlerine dönüşmesi, yeni göçmen kalabalık aileler ve yoksul kesimler tarafından kiralık ya da işgal edilmiş ikametgâhların çoğalması bu bölgelerin çöküntüleşme eğilimini daha da hızlandırmıştır. Uzun süreden beri devam eden içgöç hareketlerinin kent içi yönelimi yanında, özellikle 1980 sonrası İstanbul'un küresel ekonomiye entegrasyonunun hızlanması, çöküntüleşen alanları kentsel dönüşüme aday yeni cazip yerler haline getirmiştir. Bu etki ve dönüşümlerin sonuçlarının en belirgin olarak gözlemlendiği ve yaşandığı kentlerin başında İstanbul, özelden de Eminönü-Süleymaniye Bölgesi gelmektedir. Bölge, fiziki çöküntüleşmenin ileri boyutlara ulaşmasının yanında aile ikamet işlevi ve konut yerleşimi olma özelliğini de önemli ölçüde kaybetmiştir. Süleymaniye Bölgesi, fiziksel-mekânsal özellikleri ve demografik karakteri itibarıyla kentin diğer alanlarından kopan bir sosyal-mekânsal ayrışma süreci içine girmiştir. Gecekondu bölgelerindeki dönüşüm, kent çeperindeki yenileme uygulamaları ve soylulaştırmanın hız kazandığı dönemde kentin merkezinde olma konumu, bu bölgeyi, yeni kentsel rant arayışlarının gözde yeri haline getirmiştir.

Bu çalışmada İstanbul'un tarihi merkezi durumundaki Eminönü Süleymaniye Bölgesi örneği üzerinden bir fiziksel-mekânsal müdahale biçimi olarak kentsel dönüşümün sosyal boyutlarına odaklanılmıştır. Çoğu yoksul ve göçmen kişilerden oluşan ikametçilerin istihdam, çalışma, gelir, barınma, yaşam biçimi vb. özellikleri ortaya konularak, kentsel dönüşümün yerinden edilen veya yerinden edilme tehdidi altındaki alt sınıfların gözünden anlamı ve sonuçları sorgulanmaktadır.

Süleymaniye Örneğinde 'Kentsel İmaj' Mühendisliği ve Gözden Kaybolması İstenen 'Kırleticiler'

Belki mekânsal olarak kentin merkezinde, fakat barınma ortamı, yaşam biçimi, gündelik pratikleri ile gecekondunun bile refahının-insaniliğinin çok uzağında sürdürülen yaşamlar. Her biri farklı köylerden, kasabalardan, kentlerden kopup gelen bunca kişiyi payitahtın kalbinde bir araya getiren neden, gurbetliğin içinde saklıdır. On binlerce arabayı her gün Aksaray'dan Haliç'e ve İstanbul'un varsıl uzak semtlerine gönderen bulvarlar, ana yollar tarihi Süleymaniye Bölgesi'nin daimi göçmenlerini 'davetsiz' misafir gibi ağırlamaktadır. Yollar onları İstanbul ile birleştirmemekte, aksine ayırmakta ve 'ötekilerle' adeta sınır çizgilerini oluşturmaktadır. Atatürk Bulvarı, İMÇ blokları, kamusal tesisler ya da abide eserlerin yüksek duvarları bir diğer sınır çizgisini oluşturur. Yüksek yapılar, içerdikleri gizle(mek iste)r gibi dışarı set çeker. Psikolojik olan fiziksel olanla tamamlanmakta, 'kapana kısılmışlık' adeta görselleşmektedir. Her gün gelip geçen (hemen çoğu arabası ile) binlerce insanın 'turiş gözü'ne takılmayan, görülmeyen veya görülmek istenmeyen bir kent kesimi kendi içinde, yalnızlığında ve kendi kurallarında geçinip gitmektedir. Yalnızca 'Sur İçi'ndeki barınaklarında korunaklı kalmaktan değil, belki de 'dokunulmadan yaşamak'tan duyulan bir memnuniyet sürekli yeni ikametçileri kendine çekmektedir. Memnun olursa bile esasında sadece negatif bir memnurluk söz konusudur: Elde olanla yetinmenin, aile geçindirmenin, kardeş okutmanın, feda etmenin gururu...

Literatürde çöküntü mahallesi, varoş, kent içi sürgün alanları gibi isimlendirmelerle anılan yerlerden birisi İstanbul Süleymaniye Bölgesi'dir. Bekâr odaları, pansiyonları ve ucuz otelleriyle ünlü Küçükpazar'ı, Eminönü-Karaköy tarihi kent çekirdeğinin 'nasıl olsa bir iş bulunur' vaadiyle on yıllardır kendine çektiği göçmenler ve barınaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Bin bir ümitle memleketlerinden kopup gelenlerin İstanbul'daki sığınakları buradadır. Otobüsten, gemiden, trenden indikten sonra İstanbul'a ilk giriş yeri olma niteliği, bölgeyi göçmenler için 'ilk istasyon' haline getirmiştir. Pek çok 'sonradan İstanbullu' için adeta ilk tutunma mevzii görevi görmüştür. Süleymaniye Camii, külliyesi ve medresesi, Şeyhülislamlık makamı, abide eserler, bürokrat konakları vb. ile bir zamanlar Osmanlı'nın en gözde ve mutena semtlerinin başında gelen bu yerler uzun zamandır başka öykülere tanıklık etmektedir. Yerli orta-üst sınıfların ikamet ettiği, İstanbul'un ulaşım, ticaret ve imalatının kalbinin attığı bu yerler, çok da uzak olmayan zamandan beri mekân ve nüfus kompozisyonunda önemli değişmelere uğramıştır. Eminönü MİA (Merkezi İş Alanı)'nın mahalle içine doğru sızarak yavaş yavaş konut alanlarını işyerlerine çevirmesi bunun bir boyutudur. Çok mülkiyetlilik sorunu ve bölgenin tarihi sit alanı ilan edilmesiyle kaderine terk edilen binalar; işyeri istilasına yenik düşmüş konutlar, konaklar ve haneler; iyi halliler için yüksek yaşam standardı sunan yeni siteler ve apartman hayatına koşan yerleşik aileler gelecek günlerin habercisidir. Tarihi eser olması nedeniyle bir çivi çakmanın dahi izne tabi olduğu, masraflı tadilatların yapılamaması onlarca binanın bakımsız ve harap kalmasına neden olmuştur. Kent içi trafiği

ve gürültü, giderek çoğalan işyerlerinin mahalle havasını ortadan kaldırmasına kalabalık göçmen nüfusun eklenmesiyle - Anadolu'nun hemen her yerinden, hatta yurt dışından gelen kaçak göçmenler dahil - huzuru kaçanlar bölgeyi terk etmeye başlar. Bazı binalar nedeni belli ya da belirsiz yangınlara teslim olurken, bazı binalar satılır, işyeri ve konut olarak kiraya verilir. Bir yandan yoksul, kalabalık, göçmen ailelerin 'sıkıştığı' evler, diğer yandan bekâr odalarının geçici ya da daimi gurbetçi erkek göçmenleri, her gün İstanbul sokaklarını arşınlayan kağıt toplayıcı ve hurdacıların aynı zamanda evleri olan depolar, yıkık-terk edilmiş binalar ve içini mesken tutan sokak çocukları ve tinerciler Sur İçi'nin denize bakan sokaklarının yeni sakinleri haline gelir.

Bölge aynı zamanda hızlı nüfusu artışından muzdarip İstanbul'un nüfusu azalan neredeyse tek bölgesi olma unvanını ele geçirmiştir. Yeni gelenler işporta, imalat işçiliği, hamallık, garsonluk vb. hemen her işe el atıp geride bıraktıkları ailelerin geçimini sağlamak ve başarabilirlerse İstanbul'a taşınma hayalini gerçekleştirmenin kararlı aktörleri olarak bu sahnede rol alırlar. Ancak zaman içinde giderek gecekondulu yapacak uygun bir arazi, omuz verecek akraba-hemşehri, bulunacak düzenli 'fabrika işi' ya da sigortalı iş azalmaya başlar. Ucundaki ışık bir türlü görülmeyen tünel gibi, her yıl tekrarlanan adımlar 'ailecek' yerleşilecek İstanbul hayalini perdeleyen sislere takılır. İmajın, daha önce gelenlerin, "anlatıların İstanbul'undan gerçekliğin İstanbul'u"na geçiş tam da bu ara dönemde filizlenir. Küresel kentin yeni sakinleri için eskiden zor da olsa bulunan düzgün ve düzenli işler mazide kalmıştır. "Enformelin formelleştiği" yeni düzende bir iş kapmak için daha fazla mücadele etmek ve daha fazlasına göz dikmeyip verilene rıza göstermek zamanı gelip çatmıştır. İstanbul megapole, küresel kente evrilirken, Fatih-Harbiye çelişkisinden, dolmuşlu gecekondulu kentten daha derin ve geniş ayrışmalar gün yüzüne çıkmıştır. Apartmanlar, siteler, holdingler ve gökdelenler, havuzlu lüks siteler tuvale kentin 'arzulanan' yüzünü çizerken, vasıfsız-yoksul-göçmenlerin doluştuğu çirkin (!) mahallelerin nasıl silineceği dert olmaya başlamıştır. Kentsel dönüşümün merkezi ve yerel yönetimlerce keşfedilmesi ile bu kişilerin çalıştıkları işyerleri ve imalathaneler gibi barındıkları yerler de istenmeyen yerler haline gelmiştir. Buralarda yaşayanlar da kentin davetsiz misafirlerine dönüşmüştür. Kentin 'neşter vurulması gereken urları' kent peyzajı yanında kentin yeni/küresel yüzüne de yakışmayan görüntüleri ile temizlenecekler listesinin ön sırasına konmuştur. Yoksul göçmen haneler ve bekâr göçmenler 'gözden kaybolması istenen kirleticiler' durumuna düşmüşlerdir. İstanbul'un yeni dönemde ticaret, finans, turizm başta olmak üzere yaptığı atılımın parçası olarak pek çok yerinde kentsel dönüşüm uygulamaları hayata geçirilmeye başlanmıştır. Tarla başı, Laleli, Gedikpaşa, Fener-Balat, Süleymaniye gibi yerler çöküntüleşme karakteri yanında kentin merkezi yerlerindeki konumları ve taşıdıkları tarihi-kültürel miras üstünlükleriyle kentin yeni vizyonunda öne çıkan bölgeler haline gelmiştir.

Bu bağlamda Süleymaniye'nin 'Sultanahmetleştirilmesi'nden bahsetmek mümkün görünmektedir. Sultanahmet'te girişilen temizleme ve soylulaştırma çabaları; butik oteller, restoranlar, rekreasyon alanları, kafeler vb. ile başarılan kentin merkezinde gözde turizm-kültür ve yerleşim alanı yaratma ideali kentin benzer alanları için referans proje haline gelmiştir. Sıraselviler, Fener-Balat, Sulukule vb. projeler gecekondü dönüşüm projeleriyle birlikte hızla uygulamaya geçmiştir. Bu bağlamda Süleymaniye Bölgesi kentin merkezi ve tarihi-kültürel değeri yüksek cazibe yeri olmasına rağmen ihmal edilmiş ve geç kalınmış bölgesi niteliğiyle dikkat çekmektedir. Böyle bir bölgenin, kaçak yabancı göçmenler dahil, kentin en tutunamayan kesimlerinin ve yoksul göçmenlerin yoğunlaştığı tekinsiz ve kasvetli bir alan olmaya devam etmesi, yerel yöneticiler ve yatırımcılar için açık bir çelişkiyi ve kabul edilemez bir durumu ortaya koymaktadır. Çoğu ruhsatsız ve kötü koşullardaki işletmeler-imalathaneler, ağır yıpranmışlık ve düşük nitelikli bina stokları, boş arsalar, işyerleri-konut karışımı mekanlar vb. kent yöneticileri ve kentin yeni vizyonuna taban tabana zıt bir durum arz etmektedir. Barındığı yerde ve civarındaki iş imkanlarından yararlanarak bölgeyi mesken tutmuş enformel sektörde çalışan göçmen hane mensupları ve bekâr göçmenler kentsel dönüşümle gerçekleştirileceklerin hiç bir yerinde olmayacak gruplardır. Ne yapılacak evleri satın alabilirler veya kazandıkları kiralara yetmez, ne de yaratılacak yeni mekanda onlar için artık ekmek kapısı olmayacaktır. Bütün bu unsurlar, Süleymaniye Bölgesi için 'artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak' sözünü akla getiren koşulların yaratıcısı haline gelmiştir. Bölge için merkezi ve yerel yöneticilerin tasarladıkları, sağlıksız konut, çalışma ve çevre koşullarının sürdürülemezliği kadar İstanbul'un yeni küresel-ekonomik vizyonuna uymayan yapısının değiştirilmesine işaret etmektedir. İstanbul'un adeta kamburu haline gelmiş bu yerlerden ve nüfustan kurtulmak, buraları kentin ekonomisine kar sağlayacak yerler haline getirmek ertelenemez bir ödev haline gelmiştir.

Küresel Ekonomi-Politiğin İstanbul'a Yansıması ve Süleymaniye Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi

Genelde mekânın üretimi, özelde ise kentsel dönüşüm faaliyetleri, kapitalist topluma özgü eşitsiz gelişmenin örneğini sunmaktadır. Günümüzde iç kentler ve çöküntü alanlarında yürütülen kentsel dönüşüm faaliyetleri cazip yatırım ve sermayenin kar arayışının hedefi haline gelmiştir. Özellikle 1980 sonrası dönemde sanayi sektöründeki üretim ve karlılık düşüşü, büyük sermayenin krizi aşmak üzere riski düşük ve kar oranı yüksek alanlarda yatırım alanı arayışını hızlandırmıştır. Yerel yatırımcılar, ulusal firma veya sermaye grupları kadar, küreselleşmenin açtığı fırsatların harekete geçirdiği küresel yatırımcıların yeni gözde mekanları emlak piyasası ve metropol kentlerin çöküntü alanlarıdır. Gelecek yönelimli "yaşanabilir kentler kurmak" olarak ilan edilen faaliyetlerin odağı olan mahaller, Smith'in de dikkat çektiği gibi orta ve üst sınıflar için yaşanabilirliği ifade etmektedir (Smith, 1996: 86).

Madalyonun öbür yüzünde ise bu mahaller, en zayıf bağlarla kente 'tutunma' çabası içindeki kalabalık kesimleri oluşturan işçi sınıfı, çalışan yoksullar, göçmenler veya yoksullar için ise şimdiki zaman odaklı "yaşanabilir" yerler olma özelliğine sahiptir. Kentsel dönüşüm projeleri, yatırım(cı)ları çekme ve rant yükseltme arayışları, nostaljik yeniden canlandırma veya otantizm fetişizmi adına yapılan müdahaleler vb. son tahlilde 'bugünü gözden çıkaran' (Strutz, 2012: 127) bir karakter taşımaktadır. Korunaksız sakinlerinin barınma ile birlikte çalışma, geçinme ve kente tutunma imkanlarını kaybetmelerine yol açan sonuçlar üretmektedir. İstimlak, yıkım veya tahliye yoluyla büyük çoğunluğu göçmen-kiracı-enformel sektör çalışanı yerleşimcileri yerinden etme ve alternatif yokluğunda kendi başlarının çaresini bakmalarını seçenekmiş gibi sunma süreci yönetenlerin meşruiyet arayışına bile ihtiyaç duymadıkları göstermektedir. Zaten kent içi çöküntü alanları uzun süredir tercih edilen ikamet yerleri değildir. Bu bölgeler, giderek toplumun dezavantajlı üyeleri ve yoksul kesimlerin yoğunlaşmasının deneyimlendiği yerler haline gelerek kentin ve kentsel topluluğun dışında kalan yerleşimler haline gelmiştir. Böylece 'dışlayıcı farklılaşma' (Healey et al., 1995) süreci ile birlikte sosyal dışlanma ve segregasyonun açıkça deneyimlendiği kentsel alanların eski-tarihi kent merkezlerinde görünürlüğü belirgin bir hal almıştır.

Batı'da yoksullaşmış ve çöküntüleşmiş kent merkezlerinde ilk örnekleri verilen 'kentsel yenileme' (*gentrification*) uygulamaları Türkiye'de de 1990 sonrası süreçte popülerlik kazanmıştır. Bu süreçte başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin tarihi-geleneksel kent merkezlerinde peşi sıra kentsel yenileme/dönüşüm projelerinin hazırlanması ve bir an önce uygulanması arzularının yerel yöneticiler tarafından dile getirilmesine tanık olunmuştur. İstanbul'u rekabetçi bir 'küresel kent yapma arzusu' ile 'kentin imajını parlatmak' ve 'pazarlanmasında önyak olma' yolunda kendini adayın merkezi hükümet, yerel yönetim ve kent elitlerinden (burjuvazi, medya, entelektüeller vb.) oluşan kentsel koalisyonun tutarlılığı küresel ağ içinde konumunu yükseltecek formel ve kararlı projelerin önünü açmıştır (Keyder, 2011: 53-54; Kuyucu, Ünsal, 2011: 86; Bartu, 2000: 44).

Mekansal nitelik açısından İstanbul'da tarihi kent merkezleri yeni prestij ve yatırım alanları yaratma, kent ekonomisine katkı sağlayacak kültür-turizm gibi işlevlerin çekim alanı olma ve deprem senaryolarının gündeme getirdiği baskılar altında bulunmaktadır (Strutz, 2012: 127; Özden, 2008: 273-292). 2004-2005 yılından itibaren de İstanbul'da özelde de 1986 yılından bu yana UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde yer alan ancak zaman içinde bölgenin tarihsel dokusuyla tezat oluşturacak şekilde çarpık ve betonarme binaların sayısının artması, bu binaların da genellikle depo, atölye, imalathane, bekâr odası ve otopark olarak kullanılması, bölgedeki çoğu ahşap tarihi evlerin bakımlarının çok masraflı olması ve bürokratik süreçlere tabi olması nedeniyle bu yapıların köhneleşmeye yüz tutması Süleymaniye Bölgesi'nde kentsel dönüşüm ve restorasyonu gündeme getirmiştir.

Resim 1 - 2: Kentsel Dönüşüm Bölgesi: "Tarih içinde, tarihe ve istikbale(!) bakıyor"

Süleymaniye Bölgesi'nin bir yandan içine düştüğü fiziksel-mekansal bozulmalar ve 'sefalet mahallesi' görüntüleriyle kamuoyu gündemine getirilmesi, diğer yandan UNESCO tarafından sık sık liste dışına çıkarılma uyarısının yapılması merkezi hükümet ve yerel yöneticileri acil müdahale edilmesi gerekli bir alan olarak Süleymaniye'nin ele alınması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda 'bölgenin Osmanlılaştırılması' olarak da ifade edilen geleneksel-tarihi dokunun yeniden ihyası ile bölgenin geçmişte olduğu gibi prestijli konut ve insanların yaşadığı, 24 saat yaşayan ve kentin tarih-kültür-turizm potansiyelini yukarılara taşıyacak bir dönüşüm içine girme amaçlı 2005 yılında 'İstanbul Müze Kent Projesi'nin hayata geçirilme arzusu dikkat çekmektedir. Yine bu bağlamda 2004 yılında İstanbul bölgelere ayrılarak, bu alanlarda kentsel dönüşüm projelerinin başlatılması gündeme gelmiştir³.

Süleymaniye kentsel dönüşüm projesi için, Büyükşehir Belediye Meclisi 30.04.2005 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli Tarihi Yanmada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 21.05.2005 tarihinde onaylanan 1/1000 ölçekli Eminönü Koruma Amaçlı Uygulama imar Planı kapsamında; 1., 2. ve 3. derece koruma alanı sınırları içinde kalan Süleymaniye Bölgesi'ni de içine alacak şekilde 17.10.2005 gün 2005/59 sayılı Eminönü belediye Meclis kararı ile 16.06.2005 gün 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması hakkındaki kanunun 2.maddesine göre "Yenileme Alanı" olarak belirlenmiştir. Fener-Balat

³ Özellikle şehrin tarihsel kent merkezi içinde kalan, turizm potansiyeli yüksek ve olası değişiklikler sonrası da rant değeri son derece yüksek olacağı düşünülen alanlar (Süleymaniye, Sultanahmet, Sirkeci, Taksim (Tarlabası) gibi) bu kapsam içine alınmıştır. Bunlar arasında en önemli ve dikkat çekici olanlarının başında 'Süleymaniye kentsel dönüşüm' projesidir. Bu çalışmalara kaynaklık eden çalışmaların başlangıcı ise, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile Eminönü ve Fatih İlçelerini kapsayan Tarihi Yarımada'nın Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-u Sultani içinin I. derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmesine karar verilmesi ve 1997 yılında 'Süleymaniye Sit Alanı Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi' ihalesidir. Bu çalışmaların devamı niteliğinde olan İstanbul Müze Kent projesi (İMÜKEP) de önceki çalışmaların amaçlarıyla paralellik göstererek bölgeyi tarihi dokularına yeniden kavuşturmayı amaçlamıştır.

ve Sulukule ile birlikte Süleymaniye de bu yasa kapsamında 24 Mayıs 2006 tarih ve 10501 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yenileme alanı ilan edilmiştir.

5 etapta tamamlanması düşünülen Süleymaniye Projesi'nin 1. etabı olarak Süleymaniye Camii ve çevresinden başlayarak, adım adım halkanın genişlemesi yoluyla Haliç sınırına kadar uzanacak tarihi yarımadanın tamamını içine alan dönüşümle tüm Süleymaniye'nin birbirine bağlanması ve bütünleştirilmesi öngörülmektedir. Tüm bu yasal düzenlemeler ve kurumsal çalışmalara rağmen 'Kentsel Dönüşüm' için somut adımların atılması sürekli ertelenmiş, başlama tarihi olarak da en son 2008 yılı verilmiştir. Yetkililer tarafından yapılan açıklamalarda ilk olarak 1.280 binanın dönüştürüleceği, bu binaların 600'ünün orta vadede, 515'inin acilen yenileneceği, çökme riski bulunan 382 binanın ise tamamen yıkılarak yeniden inşa edileceği bildirilmiş ve beş yıl içinde 8 bölgedeki çalışmaların tamamlanması hedeflenmiştir.

Resim 3 – 4: Tarihi eserler dışında "dümdüz" edilen sokaklar!

Resim 5 – 6: Hızlanan yıkımlar, kazanılan arsalar ve açık uçlu gelecek...

Süleymaniye 2006'dan itibaren başlanan süreçle Belediye ve KİPTAŞ'ın öncülüğünde, bina satın almalar yoluyla sürece dahil edilmiş ve KİPTAŞ görevlileri tarafından yapılan bilgilendirme toplantıları sonucu bir kısım mülk sahibiyle anlaşma sağlanmıştır. Tarihi eser durumunda olmayanların bir kısmı hemen yıkılırken, henüz yıkım yapılmayanlar, yetkililerin söylediğine göre işgalcilerden ve tinercilerden korumak için

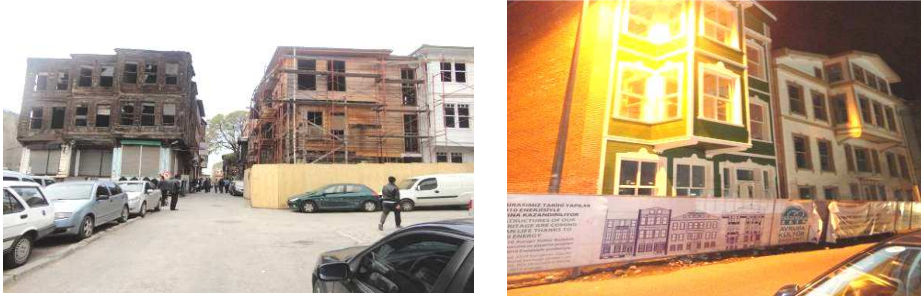
levhalarla kapatılmıştır. Ancak en son 2008 yılında başlanacağı belirtilen yıkım çalışmaları 3 yıl gecikme ile bölgede aileleri ve bekâr odası sakinlerini de içine alacak şekilde 2012 Nisan ayından itibaren hızlı bir şekilde yıkım faaliyetlerine başlanmıştır. Ancak bölge sakinlerinin tepkisi, medya ve kamuoyu tepkisi vb. nedenler ile "çocukların okullarının devam etmesi" göz önünde bulundurularak bazı yerlerde Fatih Belediyesi-KİPTAŞ yetkililerince yıkım faaliyetleri okulların kapanış tarihi olan haziran ayına kadar uzatılmıştır⁴. Bölgede yaşayanlar arasında en korunaksız kesimi oluşturan kiracı kesim arasında yine en güvencesiz kesimi oluşturan bekâr odasında barınan kiracı göçmenlerin bu süreçten çok olumsuz etkilendikleri ve tedirgin oldukları görülmüştür. Bölgede yaptığımız görüşmelerde bekâr odasında kalan, 24 yaşındaki tekstil atölyesi çalışanı başlarından geçen olayı üzerinden halen atamadığı şaşkınlıkla şöyle anlatmakta:

"Ev sahibine soruyorduk 'binayı ne zaman boşaltacağız?' diye, 'ne zaman yıkılacak?' diye. O da 'öyle hemen olmaz, daha yıkılmaz' diyordu. Hatta kirayı da yeni vermiştik. Odada kalanlar, herkes zaten akraba. Hep beraber memlekete düğüne gittik. Odadaki arkadaşlardan biri işlerinden dolayı gelmedi, burada kaldı. Sabah işe gitmiş, sonra birden yıkım ekipleri gelmiş. Hiçbir şey söylemeden, uyarı yapmadan evi yıkıp gitmişler. Bütün eşyalarımız, yatağımız, yorganımız, hatta çamaşır makinemiz içerde kaldı. Her şey tozun, yıkıntının içinde kaldı. Enkazın içinde hurda oldu. Bir tek televizyonumuzu kurtarabildik. Bir gömleğimizi bile alamadık".

Nitekim 1 yıl kadar önceki mülakatlarımızda bekâr odası sakinlerinin, kentsel dönüşümün kendileri için ortaya çıkaracağı sonuçlar bir yana, 'kentsel dönüşüm'den haberdar dahi olmayışları yeni durum karşısında son derece hazırlıksız kalmalarına neden olmuştur.

Süleymaniye Külliyesi'nin yanı başında, Süleymaniye Kütüphanesi'nin hemen ilerisindeki sokakta yaşanan bir diğer olay da, bölgede yaşayanların yaşadığı trajediyi ortaya koyan çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Bu sokak, bölgedeki kentsel yenileme ve restorasyon çalışmalarının önemli mesafe kaydettiği bir alan niteliğine sahiptir. Vakıf, kamu ve özel sektöre ait satın alma ve kiralama yoluyla ofis, işyeri ve konut olarak kullanılan binaların gösterişi ve bakımlılığı hemen ayırt edilebilmektedir.

⁴ Bu dönemde yazılı ve görsel medyada yıkımları konu alan çok sayıda haber yer almıştır. Örnek olarak Bkz. 17.04.2012, "Süleymaniye'de Anonslu Yıkım", <http://bianet.org/bianet/toplum/137666-suleymaniye-de-anonslu-yikim>; 19.04.2012, "Dönüşüm Sırası Süleymaniye'de", <http://taraf.com.tr/haber/donusum-sirasi-suleymaniye-de.htm>; 26.05.2012, "Süleymaniye'de Dev Proje Başladı", <http://www.emlakpencerem.com/suleymaniye-de-dev-proje-basladi-39679h.htm>; 18.04.2012, "Süleymaniye Yoksulların Üzerine Yıkılıyor", <http://www.emlakyorumu.com/tag/suleymaniye/>.

Resim 7 – 8: Kentsel Yenileme, Restorasyon ve 'Osmanlı Nostaljisi'

Bölgedeki yenileme çalışmalarının erken başladığı yer olması dolayısıyla, bir zamanlar bekâr odaları ve hanlarının çokluğuyla dikkat çeken bu alanda da, boşaltma ve yıkımlar nedeniyle az sayıda kiracı aile ve bir bekâr hanı kalmış durumdadır. Altı market olarak kullanılan handa 13-14 oda bulunmaktadır. Araştırma için gittiğimiz 24 Haziran 2012 tarihinde odaların tamamı dolu (bir kısmı 5-6 kişinin kaldığı kalabalık odalar), yalnızca bir oda boştu. Boş olan oda da daha önceden doluymuş, odada kalan kişiler, diğer odada kalanların anlatılarına göre, yaşanan tedirginlik ve belirsizlik nedeniyle 'ortalık yatışınca kadar' memleketlerine gitme yolunu tercih etmişler. Zira binayı 3-4 hafta önce polisler ve zabıta ekipleri gelerek mühürlemişler. Ancak daha sonra izin alınarak mı, anlaşarak mı yoksa izinsiz şekilde mi olduğu belli olmayacak şekilde yeniden faaliyete geçmiş. Halen binada kalanların ifadelerine göre, gece yarısından sonra polisler ve zabıta ekipleri baskın şeklinde binaya girmişler. Hepsini apar topar dışarı çıkarmışlar. Hatta bazılarını köpükler içinde banyodan çıkarıp, hanın kapısına mühür vurulmuş. Hiç kimsenin eşyalarını almasına izin verilmemiş. Polis ve zabıta gidince mühür kırıp içeri girenler olmuş. Bazıları da sokakta, parkta yatmış.

Birinci etapta başlayan yıkım çalışmaları yoğun bir şekilde devam etmektedir. Aynı zamanda bölgede tarihi binaların restorasyon çalışmalarına da başlanmış, mülk sahiplerinden satın alınan binalar; Osmanlı mimari geleneğine göre, ahşap konut stiline korunacağı konutların belediye tarafından hazırlanmış mimari planları çerçevesinde restorasyonu devam etmektedir. Belediye görevlilerinin daha önce yaptığı açıklamalarda bu planların dışına çıkılamayacağı, vatandaşların bunları belediye ve devlet destekli kredilerle kendilerinin yapması isteneceği, bunu kabul etmemesi veya bütçesini el vermemesi durumunda istimlâk edilerek belediye tarafından uygulanacağına dair çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Şu anda bölgede bir yandan restorasyonlar, bir yandan yıkımlar ve bir yandan satın almalar devam etmektedir. Alanda yaptığımız görüşmelerde mahalle sakinleri kentsel dönüşüm sürecinin başlaması ile birlikte bölgede ciddi oranda satın almaların olduğunu belirttiler. Bunun dışında evlerini satmak istemeyen mülk sahipleri de vardır. Tarihi eser niteliğindeki evlerini kendi imkanları ile restore ettirmek, tarihi eser kapsamında değil ise kendi yaptırmak istediği için evini

satmayan mülk sahipleri de bulunmaktadır. Kentsel dönüşümün yaratacağı rant beklentisi ve yüksek fiyat talepleri nedeniyle bazı yerlerde KIPTAŞ'ın satın almaları yavaşlattığı söylenmektedir. Yine bölgede daha önce belediye ile anlaşıp emlaklarını satanlar, daha sonra yüksek rayiçlerin ödendiğini görerek, mülklerinin 'ucuza kapatıldığını' ve haksızlığa uğratıldıklarını ileri sürerek mahkemeye başvurmaktadır. Alanda yapılan görüşmelerde 1976 yılından bu tarafa bölgede ikamet eden ve esnafılık yapan H.D. adlı görüşmeci satın almalarda yaşanan haksızlıkları ve süreci şu şekilde ifade etmiştir:

"İlk etapta çoğu insanı korkuttular. Vermezseniz biz yarın emlak satışı üzerinden size veririz, şu fiyattan veririz, insanlar korkudan bi posta öyle verdiler, çoğu kişinin malı bu şekilde gitti. Avukatlara danıştılar, sizin gibi bilir insanlara danıştılar kimse zorla alamaz denildi, biraz fiyatlar yükseldi. İşte durum böyledir, şuanda şuraları görüyorsunuz her yeri yıkmışlar değil mi? Bi yerde bilmiyorum belki ilerisi için iyi olur ama şeyler için çok sıkıntıdır esnaf için, burada çalışan insanlar için. Ev sahibi parasını alıyor, sen ne diyorsun demiyorlar. Burası "İstanbul'un beyni beyni".

Farklı grupların bina satın almaları gittiğine dair dedikodulara da çokça rastlanmaktadır. Medya ve reklamlardan herkes tarafından bilinen, bazıları iktidar partisine yakın holdinglerin el altından ve fiyatlar yükselmesin diye sessizce yürüttükleri satın almalarından bahsedilmektedir. Şimdiden özel şahıs ve vakıflarca alınıp restorasyonu yapılmış ve faal olarak kullanılan azımsanamayacak sayıda ahşap konak tarzı yapılar dikkat çekmektedir. Ayrıca mahallede muhtar, bakkal gibi araçlar vasıtasıyla uygun ev peşinde olan, restore edilip yüksek bedellere satılabilecek 'cazip yatırım' arayışındaki profesyonellere de rastlamak mümkündür.

Süleymaniye Bölgesinde kentsel dönüşüm süreci, farklı kesimler için farklı beklentileri ve korkuları tetiklemiş durumdadır. Mülk sahipleri, eski mahalleliler kentsel dönüşüm ağır aksak ilerlemesinden dert yanıp sürecin bir an önce tamamlanmasını beklemektedir. Bunlar arasında bölgenin eski mahalle havasını özleyenler, şu an içinde bulunduğu 'güvensiz' ve 'harap' halin sona ermesini bekleyenler bir grupta yer almaktadır. Yıkım çalışmalarının hızlandığını ve çok kısa süre içinde tamamlanacağını, mahallenin eski haline geri geleceğini umut eden ve bunun özleminde olan 30 yıldır mahallede ikamet eden mahalle sakini R.Z. yıkım çalışmalarının kendisinde yarattığı memnuniyeti şu şekilde ifade etmiştir:

"Eskiden buralar böyle miydi, komşuluk vardı, herkes birbirine giderdi, dışarıda otururduk şimdi hiçbiri kalmadı. Kürt, Çingene doldu buralar. Kentsel dönüşüm olsa da temizlense bu mahalle. Buralar ilerde otel olacak, villa olacak. İnşallah biran önce olur. Bu mahallede bekârlar dolu. Eskiden daha çoktu buralarda bekâr odaları ama şimdi biraz azaldı. Eskiden hal vardı burada, satıcılık yasak değildi, hep buralarda satıcılık yapıyorlardı ama şimdi hal taşındı o yüzden azaldı. Bi de bekâr odalarında kalanlar şimdi hep ailelerini getirdi, ilk önce kendileri geliyorlar daha sonra haber ediyorlar bura böyle ucuz, iyi diye ailelerini getiriyorlar. Bir oda evde 9-10 kişi yaşıyorlar. Eskiden mesela burda Adıyamanlı,

Malatyalı tek tük vardı, hep Niğdeli, Konyalı, Kastamonuluydu onlar gitti sonra bunlar geldi. Tek tük kaldı o eski ailelerden burda. Eskiden ev sahipleri kendileri otururdu, böyle hanım hanımcıktılar nerde şimdi öyle insanlar".

Diğer grupta bölgenin kentsel dönüşüm nedeniyle kendileri için yaratacağı fırsatın farkında olanlar vardır. Kentsel dönüşüm, öncekiler gibi mülkünü üç kuruşa satıp başka bir yerde daha 'medeni bir hayat' yaşama düşüncesi içindekiler için bir tür talih kuşu anlamına gelmektedir. Bazıları belediye ile anlaşma yoluna giderken veya yolunu ararken, bazıları durup bekleyip emlak fiyatlarının yükselmesini arzulamaktadır. Belediye'nin koridorlarını arşınlayıp evlerini uygun şekilde restore etmek isteyenler olduğu gibi, varlığı yerinde olan ve konutunu kendi yıkıp yapmak isteyip belediyeye devretmek istemeyenlere de rastlamak mümkündür.

İki yıl kadar önce "Buralar kentsel dönüşüm bölgesi, yakında belki de bu binalar, işyerleri yıkılacak, o zaman ne yapacaksınız" diye sorduğumuz bekâr odası sakinlerinin hemen çoğunun bunu ilk defa bizden duyduklarını hayretle fark ettik. Bunun olabilirliği karşısındaki ısrarlı sorularımız sonucunda ise, çaresizlik ve umursamazlıkla karışık tepkilerine tanık olduk. "İstanbul'a gelmek, burada çalışmak zorunda" idiler ve bir şekilde başlarını sokacak yer bulacaklarını isteksizce tekrar ettiler. Yıkılmış binaları ve sürecin birkaç bekâr hanını da yıkarak ilerlediğini gördükleri bugünlerde daha iyi tanımlanacak olaylara tanık olduk. Yıkılan binalarda kalanlar hemen civardaki bekâr hanlarına taşındılar ve buralarda kalabalık arttı. Bazıları civardaki Fatih, Gedikpaşa, Balat gibi yerlere gitmenin planlarını yapmaya başladılar. Bazıları ise Sultancıtlığı, Cihangir, Güngören gibi daha uzak yerlerde buradaki gibi ucuz konutlar bulamasalar da civardaki işyerlerinde çalışıp barınabileceklerini düşünmektedir. Nitekim daha önce bu bölgede, bekâr odalarında kalanların bir kısmı bu yolu takip etmiştir.

Süleymaniye İkametçileri

Konut sorunu her karmaşık sorun gibi çok boyutlu çözümleri gerekli kılmaktadır. Yalnızca bir barınma sorunu değil, yaşam standardı ve istihdam fırsatları ile birlikte ele alınması zorunluluğu nedeniyle makul bir kent düzenlemesine gereksinim duyan bir konudur (Gilbert, 2000: 145). Düşük gelirli gruplar veya yoksullara dönük yerleşik bir yardım sağlayıcı yönetsel politikanın var olmaması, kentlerin yeni büyüme eğilimlerinde özellikle çöküntüleşme karakteri gösteren ve yoğun göçmen yoksul yerleşimci barındıran iç kent alanlarının hesaba katılmadığı mekansal düzenlemeler gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu düşük gelirli iç kent alanlarının çoğu ev ve işyeri arasında kesin bir ayrımın yapılamadığı, iç içe geçmişlikle karakterize olan yerleşim niteliği gösterirler. Yoksullar için, yaşanan alanın ve bu alanlarda ikamet edilen konutların çoklu kullanım özelliği söz konusudur.

Göçle gelen yeni kentlilerin barınma sorununu çözmek üzere başvurdukları yollar arasında en yaygın olanı kiracılıktır. Büyük bir çoğunlukla güç geçim koşulları içinde kente göç eden bu kesimler, konut yaptırma ve konut satın alma seçenekleri olmayan, iş arama ve belli bir süre işsiz kalmayı da içeren süreci geçirmesinde barınma en acil ve en düşük masraflı biçimde halledilmesi gereken seçenek olmaktadır. Yeni kentlilerin ilk yerleşmesinde akraba ve hemşehrilerine olduğu kadar işyerlerine yakın kesimleri seçme eğiliminin güçlü oluşu benzer memleket ve niteliklere sahip göçmenlerin belli yerleşim yerlerinde yoğunlaşması durumunu ortaya koymuştur. İstanbul kent tarihi açısından bu konuda karşımıza çıkan belli başlı kaynaklar kente ilk geldiklerinde akraba ve hemşehrilerinin yanında barınmak, doğrudan gecekondular kesimlerinde konut yaptırmak veya kiralık ev bulmak, ya da kentin ucuz kiralı ve toplumsal-ekonomik düzeyi düşük merkezi semtlerinde kiralık konut bulmak şeklinde gerçekleştiği görülmektedir (Sencer, 1979) Böylece konut (barınma) konusunda ilk çözüm, çok elverişsiz konumdaki yetersiz fizik ve mekan koşullarına ve donatılara sahip konutlarda, kimi durumlarda konut bölmeleri veya odalarda kirayla barınma şeklinde gerçekleşmektedir. Çoğunlukla bekârların ve ailesinden ayrı yaşayanların düşük nitelikli pansiyon, otel ve bekâr odaları bu işleve sahip yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da oda oda kiraya verilen eski, han tipi yapılar özellikle Tarlabası, Tahtakale, Galata ve Süleymaniye kesimlerinde toplanmıştır.

Süleymaniye halen bekâr odalarının çokluğu, hane yerleşiminin düşüklüğü, gündüz canlı gece ise boşalmış görüntüsüyle dolayısıyla cazibesi düşük ve güvensiz bölge olarak görülmesi, tarihi sit alanı olması dolayısıyla bina yenileştirmelerinin hukuki zorlukları, koruma kurullarının sınırlamaları ve tadilatın çok masraf gerektirmesi, çok miraslılık başta olmak üzere mülkiyet problemleri vb. nedenlerle yatırımcılar ve yeni yerleşimciler için riskli-cazip olmayan bir yerleşim kimliğine sahiptir. Çoğu eski sakini önceki dönemde bölgeden ayrılarak kentin yeni gelişen daha yüksek standartlı semtlerinde apartman ve sitelerle yönelmiştir. Önceye dayanan bir banliyöleşme sürecinin etkilerini görmek mümkündür. İşyerleri, bekâr odası ve göçmen yoksul ailelerin gelişi terk etme sürecini hızlandırmış, hem de ailelerin boşalttığı alanlar işyeri, imalathane ve bekâr odası sayısını zaman içinde daha da artırmıştır. Sayıları her geçen gün azalmakla birlikte eski İstanbullu ve çocukluklarından beri bu mahallede yaşamakta olan aileler de bulunmaktadır. Bazı aileler ise sonradan konut satın alarak veya uzun süredir kiracı olarak mahallenin görece eski sakinlerini oluşturmaktadır. Mahallenin göçmen hanelerinin önemli bir kısmını ise değişik kentlerden veya önce İstanbul'un değişik yerlerinde oturup buraya gelmiş göçmen aileler oluşturmaktadır. 1980 sonrası sayıları hızla artan, mahallenin en yoksul kesimini oluşturan aileler ise çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu'dan gelen ailelerdir. Aynı zamanda kalabalık nüfus bir evde veya iki katlı konutlarda bir arada yaşamaktadır.

Bekâr odalarında önceden Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden insanlar bulmak mümkünmüş. Ancak son zamanlarda özellikle Urfa, Adıyaman,

Diyarbakır, Ağrı başta olmak üzere ülkenin Güney ve Doğu kesimlerinden gelenler ağırlığı oluşturmaktadır. Azımsanamayacak kısmını bekâr odasında kalan ve bekâr hayatı süren göçmen erkekler oluşturuyor. Büyük çoğunluğu ise gençlerden ve çocuklardan oluşuyor. Yıllardır bekâr odalarında kalanlar ileri yaştaki kişilere rastlamak da mümkündür.

Resim 9 – 10: Bekâr Odası İç Mekan: Babalar-çocuklar, evliler-bekârlar...

Resim 11 – 12: Bekâr Odası İç Mekan: Minyatür evler ya da bir göz odaya sığdırılanlar

İşyerlerinde yatanlar bir diğer kesimi oluşturmaktadır. Özellikle fırınlarda ve imalathanelerin bir kısmında bu duruma rastlanırken, kağıt toplayıcılar ve hurdacıların tamamı kağıt depolarını hem işyeri hem de barınak olarak kullanan en kalabalık nüfusu oluşturmaktadır.

Bir diğer grubu ise değişken karakterli olmakla birlikte çoğu Güneydoğu Asya, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenler oluşturmaktadır. Büyük kısmını erkeklerin oluşturduğu bu göçmenler, kaçak göçmen veya iltica için bölgede yaşama tutunmaya çalışmaktadır. Bazıları fırsat bulup Batılı bir ülkeye kaçak göç de dahil her türlü geçiş imkanını zorlarken, bazıları bekâr odası sakinleri gibi yarını belirsiz bir şekilde günü kurtarma, iş bulma ve para kazanma uğraşı vermektedir.

Bekâr odası sakinini; tek bir oda içinde, hemen hemen mahremiyetleri olmayan ortak bir mekânda, kendisiyle benzer yaşam öyküsü,

sosyal köken ve bireysel özelliklere sahip kişilerle birlikte yaşayan birey olarak tanımlamak mümkündür. Aynı oda içinde bir arada yaşayan kişiler benzer çaresizlik, mecburiyet ve koşulların sarmaladığı birlikte bir yaşam mücadelesi vermektedirler. Nihayetinde bir 'bekâr hayatı' yaşadıklarından dolayı, medeni halleriyle ilgili olmayıp, yaşam biçimlerine işaret eden bir kullanımla burada barınıp yaşayanları tanımlayıcı sıfat olarak 'bekâr', yaşadıkları mekânın ortak adı olarak da 'bekâr odası' yaygınlık kazanmış ifadelerdir. İç göçle gelen bu grup üyeleri arasında belli bir etnik yoğunlaşmadan söz etmek mümkün gözükmemektedir (Kızılkın: 2009; Şen vd.: 2011).

Süleymaniye'de İş Yerleri

Bölge eskiden, ikametçilerine, hemen yanı başındaki Eminönü MİA'sı ve buna bağlı iş imkanlarını yüksek düzeyde kullanma fırsatı sunmuştur. İşyerlerinin zaman içinde konut alanlarına doğru genişleyip yutmaya başlaması bunun bir diğer kanıtıdır. Ancak 1980'lerin başından itibaren özellikle Haliç-Sirkeci arasındaki sebze-meyve halinin, balık halinin kaldırılması, Haliç'teki sanayi tesislerinin taşınması, Halkalı, İSTOÇ gibi sanayi bölgeleri başta olmak üzere üretim birimleri ve işletmelerin yeni alanlara taşınması bölgede önemli bir istihdam kaybına neden olmuştur. İstanbul'a küçük yaşta ilk geldiklerinde, daha gözlerini açmadan ellerine bir sepet alıp hamallık ve su satarak çalışmaya başlayan ve 'tatlı para kazanılan' günlere dair çok sayıdaki kişinin anlatıları liman, hal, ticari canlılık kaybının sonuçlarını açıkça ortaya koymaktadır. 1966 yılında 13 yaşında İstanbul'a gelip hala bekâr odasında kalan Samsun'lu görüşmeci 15-16 yaşında bir çocuğun o dönemlerde nasıl çok para kazandığını ve her türlü iş imkanının olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

"Unkapanı köprüsünün öbür yakası balık haliydi. Bak şimdi orası balık haliydi de ben kendim aradan 2-3 sene geçti ben ondan sonra balıkçılığa başladım. Az çok öğrendim ya balıkçılığı ben kendim gittim balık aldım balık halinden. Kendim araba yaptım, karar verdim o işi yapmaya. İlk işimi de bi arkadaşla ortak yaptık, Konyalı bi arkadaşlan. Sedye yaptık tahtadan sedye 4 kollu. İki kolundan o tutuyo, iki kolundan ben tutuyom, doğru o arabalı vapurlar var ya Yenikapı'ya kadar sıra vardı o Sirkeci'den araba vapuruna kuyruk vardı. Merkez orası merkez, Anadolu'ya giden de var, şehrin Anadolu yakasına giden de var, hepsi ordan araba vapuru ile gidiyor. Ben şoförlere satıyodum onlar beni ihya ediyodular. Ben tee Yenikapıya gitmeden balığı bitiriyodum".

Yine 20 yıldır bölgede yaşayan ve esnafılık yapan görüşmeci eskiden çok iyi paralar kazanıldığını, bölgenin insanlara çok iyi iş fırsatları ve maddi fırsatlar sunduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

"İnanın dükkan buranın yarısıydı, ben günde 450 tane ekmek satıyordum. O zaman buralarda bekâr doluydu, kalabalık çoktu, insanlar göğüs göğüse gelirdi yani o kadar kalabalık vardı. Ondan sonra ben

adamın borcunu 3 ayda kapattım. Ondan sonra bi dükkan daha açtım yukarda aynı anda, tabi buranın borcunu bitirdim orayı açtım. Oranın başına kardeşimi koydum. Zaten kardeşlerime çağırıyorum, yer açınca gelin diyorum. Sonra bi tanede şu karakolun oraya açtım, onun başına da diğer kardeşimi koydum. Ondan sonra bi de imalathane açtım bu şekil devam ettim yani".

Bölgede, özellikle Hacıkadın Mahallesi'nden Küçükpazar boyunca devam eden ana caddenin aşağısı (deniz tarafı) ve İMÇ Blokları arasında kalan kısım fiziksel çöküntüleşmenin ve yıpranmış bina stoklarının en ileri düzeyde olduğu yer özelliğine sahiptir. Yakın zamana kadar çok sayıda göçmen nüfusu barındıran evler ve bekâr odalarıyla dolu olan yerlerde yıkılmaya yüz tutmuş, terk edilmiş ve yıkılmayı-yenilenmeyi bekleyen çok sayıda bina bulunmaktadır. Belli sokaklarda özellikle Doğu illerinden gelen göçmen aileler çoğunluktadır. Birkaç binada eskiden imalathane ve bekâr hanı olan yerlerin çöp toplayıcıların mekânı haline geldiği görülmektedir. Bir yerde çöp toplayıcılarının varlığı ve çoğalmasını, söz konusu alanın eski değerini büyük ölçüde kaybetmesi - ekonomik olduğu kadar sembolik olarak da okunabilir - ve binaların-arsaların kullanım/fonksiyon biçimlerindeki aşırı değişimin kanıtı olarak görmek mümkündür. Bu durum, aynı zamanda, bölgenin çöküntüleşmesini ve düzeyini de ele verecek bir anlam içermektedir.

Resim 13 - 14: Kağıt depoları ve kağıt toplayıcılar

Aslında bahsedilen yerde olduğu kadar bölgedeki birçok yerde yaşanan bu durum yakın zamanlara aittir. Geçmişin şatafatlı, işlerin çok ve nüfusun kalabalık olduğu zamanları yaşamış kişilerin 'eski zaman' anlatıları, buralarda çöp depolarının olması imkânı bir yana akla dahi gelmeyecek bir durum olduğuna işaret etmektedir. Anlatılardan yola çıkarak söyleyecek olursak, eski zamanlarda, bölgede çok sayıda mahallenin yerlisi (eski İstanbullu) aileler vardı. Bölgede çok sayıda iş hanı ve atölye mevcuttu. İş hanları tamamıyla doluydu ve hiç boş kalmamaktaydı. Hatta bu yüzden yanan (bazı durumda yakılan) binalar veya yıkılan yapıların yerine ilk tercih olarak

